Sanktuarium Matki Narodu jest stolicą serca, „sercem polskiej ziemi", sercem narodu, do którego przychodzi on, aby w nim *otworzyć sobie Serce Boga, schronić się niejako podwójnie, w Sercu Maryi i w Sercu Jej Syna*. Duchowa stolica Polski jest kolebką polskiego ducha, ośrodkiem jego ciążenia, gdzie chwyta on tony dziejowych zmagań i nadziei, uczy się wielkości i czerpie siły do autentycznego patriotyzmu.

Jasnogórska droga kardynała Wyszyńskiego nie była absolutną nowością. Jej wyjątkowość polega na tym, że dostrzegł on naturalne ukierunkowanie polskiej pobożności maryjnej, jej ustawiczne wybieganie ku Jasnej Górze, uczynił je swoim i spotęgował. Prymas niósł Jasną Górę w świat, ona dzięki niemu rosła w oczach świata i Kościoła. Ale i prymas rósł dzięki Jasnej Górze, bo wiedział, że nic bardziej nie chwyta za serce i nic większego dać nie może, jak miłość do Matki Bożej.

Prymas wpisał się jako jeden z największych twórców chwały i posłannictwa Jasnej Góry we współczesnym Kościele i świecie. Jego duchowy testament, w którym Jasna Góra wyrasta jak latarnia wskazująca bezpieczną drogę, winien być podjęty i do końca wypełniony.

Stefan kardynał Wyszyński, Ojciec Narodu, Jasnogórski Sługa Kościoła i Narodu, klęczy symbolicznie u bram Jasnej Góry i zachęca do wejścia w bramy miasta świętego, aby zanurzyć się w świętości obecnego w ramionach Matki Boga. Trzeba na nowo pochylić się nad jego dziedzictwem, prześledzić jego myśl, wsłuchać się w jego modlitwę i rozmowę z Maryją, aby podjąć wysiłek kontynuacji współtworzenia na modlitwie i w pracy duszpasterskiej świętości Domu Matki, Jasnej Góry pojętej jako wydarzenie zbawcze.

O. Jan Pach OSPPE

JASNA GÓRA W PRZESTRZENI MIASTA CZĘSTOCHOWY

Jasna Góra należy do najważniejszych miejsc pielgrzymkowych świata. Corocznie notuje się tu około 4 milionów pielgrzymów. Rekordową liczbę zarejestrowano w 1991 roku – prawie 7 milionów, co było związane ze Światowym Dniem Młodzieży i wizytą papieża Jana Pawła II. Przytoczone liczby stawiają więc Częstochowę w rzędzie najliczniej odwiedzanych miast Polski, a nawet Europy. Celem tego krótkiego szkicu jest zaprezentowanie związków i wzajemnego oddziaływania miasta i sanktuarium jasnogórskiego.

Fundacja klasztoru Ojców Paulinów w 1382 roku z pewnością była czynnikiem decydującym o rozwoju Częstochowy, wyznaczającym jej rolę i funkcję. Należy jednak pamiętać, iż osada Częstochowa istniała jeszcze przed sprowadzeniem zakonników. Najstarsze wzmianki o niej pochodzą z 1220 roku, wymieniona jest w dokumencie biskupa krakowskiego Iwona, wśród wsi płacących dziesięciny na rzecz klasztoru w Mstowie. Dokumenty z lat 1325–1327 potwierdzają już istnienie odrębnej parafii z kościołem zlokalizowanym na wzgórzu, później nazwanym Jasną Górą. W 1382 roku książę Władysław Opolczyk przekazał tę świątynię sprowadzonym z Węgier ojcom paulinom. Król Kazimierz Wielki w 1356 roku dokonał lokacji Częstochowy na prawie magdeburskim. W latach siedemdziesiątych XIV wieku otrzymała prawa miejskie. Nasilający się od końca XIV wieku ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę zaczął bardzo korzystnie oddziaływać zarówno na miasto Częstochowę, jak i rozwijającą się u stóp klasztoru osadę podklasztorną Częstochówkę. Wraz z rozbudową klasztoru zaczęły powstawać w jego sąsiedztwie nowe obiekty. Mieszkańcy bogacili się dzięki udzielanym pątnikom noclegom. Szczególnie licznie pielgrzymi przybywali na uroczystości i odpusty, którym towarzyszyły targi i jarmarki. Rozwijało się rzemiosło, zwłaszcza wyrób i sprzedaż dewocjonaliów i pamiątek religijnych. W XVI i XVII wieku powstawały liczne warsztaty malarskie, w których malowano przede wszystkim kopie cudownego obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. W XVII i XVIII wieku tereny te nawiedziły liczne klęski: pożary, epidemie, najazdy obcych wojsk. Kryzys przeżywało zwłaszcza miasto Częstochowa, w którym liczba mieszkańców spadła dwukrotnie, wiele domów zostało zniszczonych, widoczny był wyraźny zastój gospodarczy miejscowości. Natomiast Częstochówka, stanowiąca zaplecze dla rozwijającego się centrum pielgrzymkowego, szybko radziła sobie z nieszczęściami i nadal się rozwijała. W 1682 roku na uroczystość 300-lecia sprowadzenia obrazu na Jasną Górę do sanktuarium przybyło 140 tysięcy pielgrzymów, a na uroczystą koronację wizerunku w 1717 roku – 200 tysięcy. W dokumentach klasztornych, w wykazach wydatków konwentu, odnotowano liczne przedmioty nabywane u miejscowych rzemieślników. Obok dewocjonaliów i produktów spożywczych

Widok Jasnej Góry z lotu ptaka

były też między innymi siekiery, beczki, łyżki, lichtarze, płótno. Tak więc klasztor odgrywał funkcję silnie aktywizującą gospodarczo podlegające mu tereny. Od XVII wieku Częstochówka z rozwiniętymi licznymi cechami i rozwijającym się handlem zaczęła nabierać miejskiego charakteru. To z kolei wywoływało częste konflikty między miastem Częstochową a klasztorem. Główna ulica, którą podążali pielgrzymi, biegła bowiem przez Częstochówkę, omijając Częstochowę. Nadanie Częstochówce praw miejskich w 1717 roku jeszcze bardziej zaostrzyło konflikt. Mieszkańcy Starej Częstochowy oskarżyli wówczas zakonników o wrogą politykę wobec ich miasta. Przyczyną tak ostrej reakcji było przywłaszczenie przez paulinów pod Nową Częstochowę obszarów lokacyjnych należących do Starego Miasta oraz nieprzestrzeganie konstytucji z 1768 roku zabraniającej nowych lokacji na obszarze położonym bliżej niż dwie mile od istniejącego miasta. Spór ostatecznie zakończył się w 1826 roku, kiedy to decyzją Rady Królestwa Polskiego obydwa ośrodki połączyły się, tworząc jeden organizm miejski. Wówczas też wytyczono aleję Najświętszej Maryi Panny, jako drogę *od Starej do Nowej Częstochowy i Jasnej Góry prowadzącą*. Przebieg alei, będącej centralną arterią komunikacyjną miasta, bezpośrednio prowadzącą na Jasną Górę, wyraźnie wskazuje na dominującą rolę sanktuarium nie tylko w przestrzeni urbanistycznej, ale i funkcjonalnej nowo powstałej Częstochowy.

Częstochowa – widok na Jasną Górę, ok. 1910 r.

Trudnym okresem we wzajemnych relacjach klasztoru i miasta były czasy komunistyczne, kiedy to próbowano „odciąć" wszelkimi sposobami Jasną Górę od reszty miasta. Temu służyła wizja rozwoju Częstochowy jako miasta przemysłowego ze sztandarową inwestycją – Hutą im. Bolesława Bieruta. Zakłady i osiedla robotnicze budowano wzdłuż nowego kierunku północ–południe, z pominięciem historycznej osi jasnogórskiej. Sytuacja uległa zmianie dopiero w latach 80. wraz z zachodzącymi w całym kraju przemianami politycznymi.

Pisząc o znaczeniu Jasnej Góry w Częstochowie, należy zwrócić uwagę także na kształtowanie przestrzeni sakralnej miasta. Niewątpliwie to sanktuarium jasnogórskie zadecydowało o utworzeniu w 1925 roku w Częstochowie diecezji, podniesionej w 1992 roku do godności archidiecezji. Z faktem istnienia międzynarodowego centrum pielgrzymkowego należy też łączyć lokowanie w Częstochowie wielu zgromadzeń zakonnych, zarówno żeńskich, jak i męskich. Ponadto Częstochowa ma bardzo dobrze rozwiniętą sieć parafialną, funkcjonuje tutaj 56 parafii.

Dzisiaj Jasna Góra już na trwale wpisała się w krajobraz miasta i nikt nie kwestionuje jej rangi. Kilkuwiekowa przeszłość i zmienne koleje losu pokazały, jaką wartością dla miasta i całego narodu jest sanktuarium jasnogórskie. Czy jednak miasto w pełni potrafi wykorzystać to ogromne dziedzictwo historyczne i kulturowe, jakie reprezentuje Jasna Góra? Z pewnością władze miejskie podjęły wiele wartościowych inicjatyw mających na celu promocję Jasnej Góry, a tym samym Częstochowy na skalę międzynarodową. W 1996 roku wraz z Lourdes, Loreto, Altötting i Fatimą Częstochowa podpisała Umowę o Współpracy Miast Maryjnych. Współpraca ta nadal rozwija się, w 2004 roku do Umowy przystąpiło austriackie Mariazell, i ma na celu wymianę doświadczeń oraz wspólną promocję miast sanktuaryjnych. W ramach porozumienia miasta razem uczestniczą w największych targach turystycznych Europy. W latach 2004–2007 realizowały też międzynarodowy projekt COESIMA (uczestniczyły w nim ponadto Santiago de Compostela i greckie Patmos), dotyczący wymiany doświadczeń w zakresie rozwoju turystyki pielgrzymkowej i jej wpływu na rozwój gospodarczy miejscowości. Realizacja projektu umożliwi ubieganie się

Widok z Mirowa na Jasną Górę, ok. 1925 r.

Widok na Częstochowę z wieży jasnogórskiej, 1909 r.

o pozyskanie Funduszy Strukturalnych UE na nowe inwestycje, co jest bardzo istotne w przypadku Częstochowy. Charakter Częstochowy jako miasta pielgrzymkowego potwierdza współpraca z zagranicznymi ośrodkami w ramach miast partnerskich i miast bliźniaczych. Wśród miast bliźniaczych są: Loreto, Lourdes i Fatima, a wśród partnerskich: Altötting, Betlejem, Mariazell, Nazaret, Szawle na Litwie i Zapopan w Meksyku. W 1998 roku za działalność integracyjną na rzecz społeczności lokalnych miasto otrzymało nagrodę Rady Europy Prix de'l Europe. Doskonałym przykładem współpracy miasta i sanktuarium było też zorganizowanie w 1991 roku VI Światowego Dnia Młodzieży, kiedy to miasto musiało przyjąć prawie dwa miliony młodych ludzi z kilkudziesięciu krajów świata.

Widok na Częstochowę, ok. 1930 r.

Nadal jednak bolączką Częstochowy jest bardzo krótki okres przebywania w mieście pielgrzymów, średnio 6 godzin. Często zdarza się, że pielgrzymki autokarowe przebywają tylko na terenie sanktuarium, w ogóle nie „wchodząc" do centrum miasta. Istnieje obawa, że aleja Najświętszej Maryi Panny przestanie być ulicą pielgrzymów, a stanie się miejskim deptakiem. Kolejnym problemem jest słabo rozwinięta baza noclegowa. Odwiedzający Częstochowę mają niewielki wybór ograniczony do kilku hoteli, o nie najwyższym standardzie, i Domu Pielgrzyma. Na dodatek hotele te często położone są z dala od sanktuarium. Bazę noclegową uzupełniają położone w pobliżu Jasnej Góry domy zakonne. Nie najlepiej przedstawia się dostępność komunikacyjna miasta. Częstotliwość połączeń kolejowych z największymi miastami w Polsce jest mała. Wystarczy wspomnieć połączenie z Krakowem, a przecież wielu przybywających do grodu Kraka chętnie wybrałoby się również do Częstochowy. Dlatego w ruchu pielgrzymkowym coraz większą rolę odgrywają zorganizowane pielgrzymki autokarowe, zatrzymujące się na parkingach przyklasztornych. Wskazane byłoby też zwiększenie wysiłków zmierzających do lepszej promocji sanktuarium w samym mieście i najbliższej okolicy oraz wybudowanie nowoczesnego Centrum Informacji Turystycznej. Trzeba jednak przyznać, że władze miejskie dostrzegają wiele z zarysowanych problemów i szukają stosownych rozwiązań. Planowane jest na przykład wytyczenie i zagospodarowanie szlaków turystycznych i pielgrzymkowych wokół Częstochowy, co z pewnością mogłoby znacznie wzbogacić ofertę turystyczną i podnieść atrakcyjność miasta.

P. Cesarz, Archiwum Jasnej Góry

Widok z wieży jasnogórskiej na aleję Najświętszej Maryi Panny – VI Światowy Dzień Młodzieży, sierpień 1991 r.

Reasumując, należy zauważyć, że sanktuarium od momentu powstania silnie oddziaływało i decydowało o rozwoju miasta. Także dzisiaj wyznacza rangę Częstochowy, zarówno jako ośrodka pielgrzymkowego, jak też szeroko pojętego ośrodka turystycznego. Historia udowodniła, że Jasna Góra jest tym, co Częstochowa ma najcenniejszego, jest skarbem, o który należy i warto dbać.

Izabela Sołjan

JASNA GÓRA I CZĘSTOCHOWA NA DAWNEJ POCZTÓWCE

Pocztówki dotyczące Jasnej Góry oraz Częstochowy zaczęły ukazywać się jeszcze w XIX stuleciu. Produkcja wydawnicza w tej dziedzinie nasiliła się po 1905 roku, a szczególnie w okresie międzywojennym. Karty te pozwalają z jednej strony zorientować się w postępującej stale rozbudowie sanktuarium i miasta, z drugiej zaś ukazują niepowtarzalne sceny związane z pobytem pątników. Ważną rolę odgrywały też pocztówki ukazujące Jasną Górę w różnych momentach dziejów Polski, a także rangę kultu Matki Bożej Częstochowskiej dla potrzebujących jej opieki Polaków (pocztówki patriotyczne). Karty pocztowe publikowało wielu wydawców. Do najbardziej znanych należeli: Jan Nowicki, Czesław Nowicki, T. Nagłowski i Sp., Franciszek Karpowicz (Warszawa), F. Rolnicki, a także Wydawnictwo „Dzwonka Częstochowskiego", Księgarnia „Gońca Częstochowskiego" oraz Salon Malarzy Polskich w Krakowie. Wydawnictwa pocztówkowe dotyczące Jasnej Góry i Częstochowy ukazywały się też we Lwowie, Wrocławiu i Wiedniu.

Prezentowane pocztówki jedynie sygnalizują problematykę tego typu wydawnictw. Ramy czasopisma ograniczały liczbę wybranych do prezentacji kartek. Dodatkowo 25 dawnych pocztówek znalazło się w poszczególnych esejach.

Wszystkie pocztówki pochodzą z kolekcji prof. Antoniego Jackowskiego.